

Bł. Edmund Bojanowski - pedagog

3 MAJA 2020

Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP

Autor: s. Małgorzata Kaput SBDNP

Pedagog z XIX wieku a zarazem współczesny

Edmund Bojanowski (1814-1871)

Niniejszy artykuł stanowi zaproszenie na spotkanie z niezwykłym człowiekiem – Edmundem Bojanowskim, człowiekiem świeckim, o bardzo bogatej, pięknej osobowości, który od 1999 r. zwany jest błogosławionym.

***Kim był, że zasłużył nie tylko na ten tytuł, ale
pozostawił bogatą i zarazem aktualną spuściznę
pedagogiczną.***

Urodził się 14 listopada 1814 r. w Grabonogu koło Gostynia, na terenie Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Żył w czasach, gdy Polska nie istniała na mapach świata, był to bowiem okres zaborów. Jako młody człowiek studiował we Wrocławiu na Wydziale Filozofii i uczęszczał również na wykłady z historii i literatury. Po śmierci rodziców przeniósł się do Berlina, gdzie kontynuował studia i poszerzał swoją wiedzę. Jednak z powodu choroby płuc, która rozwijała się bardzo szybko (tak, że Edmund znalazł się prawie u progu śmierci), po leczeniu, przerwał studia i powrócił do rodzinnego Grabonoga. Tam w latach 1839-1850 zaangażował się bardzo aktywnie w działalność społeczną w swoim środowisku. Włączył się też w działalność literacką Kasyna Gostyńskiego, nawiązał kontakty literackie ze Śląskiem i Pomorzem, które w szczególności były narażone na germanizację. Zbierał pieśni ludowe, organizował czytelnie, badał folklor ziemi wielkopolskiej. Spisywał w tym celu opowiadania, piosenki, przysłowia, powiedzenia, które słyszał z ust wiejskich ludzi. Notował zwyczaje, tradycje i święta ludowe oraz zachęcał, by do dzieł literackich włączać piękno języka ludowego.

Edmund Bojanowski, chociaż sam pochodził z rodziny szlacheckiej (był synem Walentego i Teresy Umińskiej), przywiązywał wielką wagę do szerzenia oświaty wśród najniższych warstw społecznych. Dbał o przyswajanie wiedzy i formację religijną wieśniaków. Wypożyczał im książki ze swojej prywatnej biblioteki. Brał udział w działalności

---

Towarzystwa Naukowej Pomocy, którego celem była opieka nad ubogą młodzieżą, pomoc w zdobywaniu przez nią wykształcenia i tworzenie specjalnych internatów dla chłopców. Był również członkiem Ligi Polskiej, która chciała bronić polskiej narodowości i przyczynić się do formacji ludu. Od sierpnia 1849 r. angażował się w działalność Domu Miłosierdzia - Instytutu Gostyńskiego, w którym mieścił się szpital dla ubogich oraz sierociniec dla dzieci. Starał się o moralne i religijne wychowanie sierot, o przygotowanie ich do życia. Te priorytety były stawiane wyżej niż nauka przedmiotów szkolnych.

Na uwagę zasługuje fakt, że Bojanowski zainspirowany filozofem Augustem Cieszkowskim - autorem broszury „**O Ochronach wiejskich**” założył ochronkę w Poznaniu, a następnie w Gostyniu. Uważał, że: (...) *instytucja Ochron rzeczywiście mieści w sobie zaród odrodzenia społeczeńskiego i nosi widocznie charakter jednego z owych wielkich środków, których Bóg w pewnych epokach używa ku doskonaleniu rodzaju ludzkiego*. Był przekonany, że dzięki nim może dokonać się odrodzenie ludzkości, innymi słowy, **że odrodzenie ludzkości trzeba rozpocząć od dzieci**.

3 maja 1850 r. otworzył ochronkę we wsi Podrzecze, w której pracę powierzył trzem wiejskim dziewczętom. Według bł. Edmunda dzieło ochronek, na pierwszym miejscu, miało służyć przede wszystkim dzieciom, które z powodu ignorancji rodziców wystawione były na przedwczesną deprawację. Miało się również przyczynić do uświęcenia wiejskich kobiet oraz duchowego i moralnego podniesienia wiejskiego ludu. Data 3 maja 1850 r. przyjmowana jest jako początek **Zgromadzenia Służebniczek Najświętszej Maryi Panny**. Pierwsze ochroniarki prowadziły życie wspólnotowe oraz zajmowały się wychowaniem dzieci, posługą chorym i ubogim. Czyniły to bezinteresownie. Źródłem utrzymania dla nich była praca w posiadłościach właścicieli majątków ziemskich. Kandydatki na ochroniarki musiały spełniać trzy warunki: być stanu wolnego, młode wiekiem, wiejskiego pochodzenia. Wszystko po to, by jak najlepiej zrozumieć wiejskie dzieci i służyć im. Bł. Edmund Bojanowski dostrzegał potrzebę formowania ochroniarek w taki sposób, by jak najlepiej spełniały swoją misję. Był dla nich głównym formatorem i przewodnikiem. W miarę, jak wzrastała liczba ochronek, które powstawały na prośbę właścicieli majątków, w Bojanowskim rodziło się pragnienie, by dzieło ochronek związać z tradycją kościelną. W 1855 r., za pozwoleniem Sióstr Miłosierdzia przebywających w Instytucie w Gostyniu, powołał „seminarium”, w którym intelektualnie i duchowo miały się formować służebniczki. Rok później, w 1856 r., otworzył własny dom nowicjatu w Jaskowie, który stał się miejscem formacji służebniczek zmierzającej do ich osobistego uświęcenia i przygotowywania się do wypełniania apostołskich zadań.

Wzorem dla służebniczek miał być Chrystus Sługa, który uniżył samego siebie, postać służby przyjmując. Bojanowski, kierując się dobrem dziecka, które nazywał najdroższym skarbem Jezusa Pana, napisał *Reguły w szczególności*, które stanowiły dla sióstr przewodnik na drodze wychowania dzieci. Szczególną uwagę zwrócił w nich na to, by w młode umysły dziecięce zaszczepiać prawdziwe i głębokie poznanie Chrystusa oraz gorącą miłość ku Bogu i bliźnim. Bł. Edmund podkreślał znaczenie wychowywania do życia wartościami ewangelicznymi, które ukierunkowują działania człowieka tak, że wie on, jak właściwie korzystać ze zdobytej wiedzy i umiejętności, by służyć nimi Panu Bogu i drugiemu człowiekowi. Człowiek mocno zakorzeniony w Bogu i w Kościele potrafi również, we właściwy sposób, stawić czoła wszelkim problemom i trudnościom życiowym.

W dalszych rozważaniach bł. Edmunda Bojanowskiego zostanie przedstawiony jako **pedagog**, który preferował koncepcję integralnego (całościowego) wychowania. Dotyczyła ona zwłaszcza dzieci w wieku przedszkolnym. Jak na ówczesne czasy, koncepcja ta była prekursorska. Jej fenomen tkwi w tym, że pozostaje aktualna aż do czasów nam współczesnych.

Bojanowski model wychowania dziecka związał z polskim katolicyzmem. W swoim systemie wychowania kierował się **biblijną koncepcją człowieka jako osoby**. W Bożym Objawieniu odkrywał prawdę o człowieku, prawach jego rozwoju, celu ostatecznym. Wychowanie, jakie proponuje, obejmuje dwie rzeczywistości – ziemską, doczesną i nadprzyrodzoną, wieczną, które wzajemnie się przenikają.

Edmund dostrzegał ogromną rolę wczesnego wychowania młodego pokolenia. Uważał jednak, że: *zadaniem wczesnego wychowania nie jest żadna szkolna nauka, ale nauka życia i że dzieci w ochronie mają być z młodości zaprawiane do spraw całego życia ludzkiego*. Był przekonany, że małe dziecko trzeba wychowywać uwzględniając wszystkie sfery jego rozwoju: psychiczną, fizyczną i duchową. Widział dziecko całościowo, perspektywicznie, dlatego w swojej pedagogice uwzględniał rozwój władz duchowych, a więc intelektu i woli oraz władz zmysłowych, a więc uczuć, zmysłów itd. Ważną rzeczą było dla niego rozwijanie osobowych relacji do Pana Boga, drugiego człowieka i siebie samego. Miało się to dokonywać w atmosferze miłości, otwartości i zaufania. Bojanowski w centrum życia postawił Osobę **Jezusa Chrystusa**, a za cel wychowania uznał, aby człowiek stał się obrazem i podobieństwem Boga na ziemi.

W swojej koncepcji pedagogicznej zaproponował, by wychowanie dziecka odbywało się w odniesieniu do **natury, historii i religii**, które razem wzięte, tworzą harmonijną całość. W rozumieniu Edmunda **natura**, to nie tylko to, co nas otacza, a więc świat stworzony przez Pana Boga. Dziełem Boga jest również człowiek jako istota obdarzona naturą cielesno – duchową. W naturze tej musi istnieć wyższość władz umysłowych nad zmysłowymi, czyli intelektu i woli nad zmysłami i uczuciami, co prowadzi do ładu w poznaniu i postępowaniu.

Historia rozumiana jest jako przestrzeń pamięci i tożsamości zarówno indywidualnej, jak i społecznej, narodowej. Błogosławiony Edmund był bardzo zakorzeniony w historii swojej ojczyzny. Z pasją poznawał i zgłębiał ojczyste dzieje oraz życiorysy i dokonania wielkich Polaków: Tadeusza Kościuszki, Hugo Kołłątaja, Ignacego Krasickiego i innych. Kochał wszystko, co polskie, ojczyźniane. W swojej koncepcji proponował wykorzystywanie tradycji dziedzictwa narodowego poprzez lekturę podań, legend, kultywowanie zwyczajów i obyczajów ludowych, które skrzętnie zbierał i spisywał. W ten sposób chciał budować poczucie tożsamości narodowej.

Bojanowski uznawał możliwość pogodzenia w życiu wiary i rozumu. **Religię** rozumiał jako osobową relację człowieka z Bogiem. Ze strony człowieka, relacja ta, oparta jest na prawdzie objawionej przez autorytet, jakim jest Bóg - Stwórca i Zbawiciel.

Edmund zakładając ochronki chciał, by były one miejscami, w których dzieci są ochraniane od wszelkich niebezpieczeństw, zagrożeń, gdzie szanuje się i zachowuje to, co w człowieku dobre, święte. Pozostawił opis całości procesu wychowania w ochronkach. Wyraźnie określił: ogólne i szczegółowe cele wychowania wyznaczające konkretne zadania wychowawcze, zasady oparte na przejrzystym systemie wartości, metody i środki wychowania i opieki oraz formy organizacyjne. Opisał dziecko i ochroniarzkę (wychowawczynię). Zakreślił dzienny, tygodniowy i roczny plan pracy w ochronce. W planach tych, bardzo wyraźnie, przenikają się pory roku z rokiem liturgicznym i wydarzeniami dnia codziennego. Jako środki zapewniające pełny rozwój dziecka zaproponował zabawę, naukę, pracę oraz modlitwę. Miały one odzwierciedlać całe życie człowieka, który w dzieciństwie bawi się, potem uczy, podejmuje pracę, a na koniec rachuje się ze swego życia. Wszystko to dokonuje się pod czułym, kochającym okiem Boga i w relacji do Niego.

Bojanowski w swojej koncepcji pedagogicznej wskazał na trzy sfery wychowania integralnego: fizyczną, umysłową i obyczajową.

Sfera fizyczna (prawidłowy rozwój fizyczny dziecka) miała być rozwijana przez dietetykę, gimnastykę oraz działania praktyczne.

Sfera umysłowa (wszechstronny rozwój intelektualny dziecka) miała być rozwijana poprzez ćwiczenie wyobraźni, pamięci i rozumu.

Sfera obyczajowa (właściwy rozwój emocjonalny, kształtowanie postaw społecznych i patriotycznych) – efektem jej rozwoju miał być szlachetny, prawy charakter.

Edmund Bojanowski w rozwoju fizycznym dziecka zwracał uwagę na ćwiczenie różnych części ciała i to w odpowiedniej kolejności (zwinność w chodzie i bieganiu, zręczność rąk, ćwiczenia wszystkich części ciała) oraz rozwój zmysłów (doskonalenie wzroku, słuchu, dotyku, smaku, powonienia). Dużą wagę przywiązywał do wyrabiania odpowiednich nawyków z zakresu higieny, zdrowia, estetyki. Dzieci uczyły się „przystojnego” stania, chodzenia i siadania. Wykonywały drobne prace w ogrodzie: kopały, grabiły, sadyły, siały, porządkowały podwórko.

W ochronie dzieci poznawały powiastki (bajki, legendy, podania, przysłowia) oraz pieśni (światowe, nabożne, obrzędowe). Uczyły się czytania, pisania, rachunków. Zapoznawały się ze zwyczajami regionu, z zabytkami poezji, literatury, historii, pieśniami ludowymi. Uczyły się miłości do swojej ojczyzny. Edmund chciał w nich rozbudzić ducha patriotyzmu. Jego oddziaływania zmierzały do ochrony polskiej kultury, tożsamości narodowej, języka, tradycji oraz religii katolickiej.

Bojanowski kształtował u dzieci postawę miłości bliźniego. Uczył je uprzejmości w kontaktach międzyludzkich, wyrażającej się m.in. w nawyku proszenia i dziękowania, rezygnacji z części swojego pożywienia, dzielenia się chlebem z ubogimi, ofiarności, odwiedzania chorych itp. Formował dzieci duchowo. Ważnym elementem była modlitwa, wiara w Bożą Opatrzność, uwielbianie Boga za dzieło Stworzenia, nabożeństwo do Anioła Stróża, kult Najświętszego Sakramentu, cześć wobec Matki Bożej, postawa dziecięctwa Bożego. Edmund Bojanowski chciał, by duch modlitwy przenikał wszystko: zabawy, nauki, prace, wszystkie chwile i czynności dnia. Dzieci były wdrażane do przeżywania momentów milczenia, uczyły się skupienia, pamięci o zmarłych. Dużą rolę odgrywała katecheza, przyswajanie wiedzy religijnej, zapoznawanie się z postaciami biblijnymi. Ważną rzeczą było pielęgnowanie tzw. rytuału ochronki: obrzędowości, zwyczajów związanych z przeżywaniem pór dnia, dni tygodnia, roku liturgicznego i pór roku.

W pracy wychowawczej z dziećmi znaczącą rolę przypisywał ochroniarce, czyli wychowawczyni. W swoim planie opisał ochroniarzkę zewnętrze, wewnętrznie i obyczajowo.

Zewnętrznie - zwracał uwagę na wygląd zewnętrzny. Strój ochroniarki, którą miała być młoda dziewczyna ze środowiska wiejskiego, miał być prosty, przypominający strój Matki Bożej.

Wewnętrznie – chodziło o jej predyspozycje do pracy, a więc o intelekt i ducha. Ochroniarzkę miała cechować pogoda ducha, łagodne, przyjazne dzieciom usposobienie. Miała być prosta, szczerą, skromną, naturalną.

Obyczajowo – chodziło o charakter. Ochroniarzkę miała cechować wysoka kultura osobista, wewnętrzne zdyscyplinowanie, czuwanie nad sobą, stawianie wymagań sobie i wychowankom. Jak matka chrzestna miała troszczyć się o wzrost wiary i rozwój duchowy powierzonych jej dzieci. Bojanowski podkreślał konieczność dawania przez nią przykładu życia wartościami chrześcijańskimi i narodowymi. Uważał, że: *Słowa nauki tu nie wystarczą; dzieci nie słowem, lecz życiem uczyć trzeba, jak żyć mają.*

Pragnął, by odrodzenie społeczne zapoczątkowane w ochronkach było pielęgnowane i rozwijane w rodzinach. W swoich działaniach zwracał uwagę na rodzinę i na rozwój całego środowiska związanego z dzieckiem. Był przekonany, że wyjątkową rolę mają do spełnienia w tej kwestii kobiety, matki, dzięki którym rodziny mogą się odrodzić, umocnić. Dbał o wychowanie kobiet. Zabiegał o to, żeby dziewczęta i matki poznawały prawdy wiary, spotykały się na modlitwie, czytaniu ksiązek religijnych, żywotów świętych i historii ojczyzny. Zachęcał do pielęgnowania wartości chrześcijańskich i rodzinnych oraz pielęgnowanie rodzimych zwyczajów i tradycji.

Dzieło wychowania, zapoczątkowane przez bł. Edmunda Bojanowskiego, jest nadal kontynuowane przez siostry służebniczki – Jego duchowe córki. Wychowują one dzieci zgodnie ze wskazaniem swojego Założyciela. Służą w ten sposób Bogu, drugiemu człowiekowi i ojczyźnie. Niech ich praca wychowawcza przynosi jak najlepsze owoce w sercach i życiu ich podopiecznych oraz rodzin, którym służą.

s. Małgorzata Kaput SBDNP